

Mihail Arțâbașev

Sanin

roman

Traducere, prefață și note de
DUMITRU BALAN

Editura Ideea Europeană
2012

Colecția: BIBLIOTECA IDEEA EUROPEANĂ
SLAVIA / EROTICA

Coperta colecției: Cristian Negoii

Lector: Angela Ștefănescu
Tehnoredactor: Alexandra-Alina Ionescu

Editura Ideea Europeană
OP-22, CP-113, Sector 1, București,
Cod 014780, Romania
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Anul apariției: 2012
Ediție Digitală PDF
ISBN 978-973-1925-94-3

Copyright © 2012 Ideea Europeană

Această carte în format digital eBook este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc în conformitate cu legile în vigoare.

Cuprins

UN PRECURSOR AL LUI NABOKOV SAU MIHAIL ARȚĂBAȘEV SAU PROZA EROTICĂ ... 4

UN PRECURSOR AL LUI NABOKOV SAU MIHAIL ARȚĂBAȘEV SAU PROZA EROTICĂ

Întreaga istorie a omenirii este impulsionată, conform teoriei freudiene, de pasiuni și avatururi erotice. Erotismul, factor important în viața umanității, a fost reflectat, de-a lungul veacurilor, în străvechile picturi rupestre, în literatura și arta antică greacă, romană, hindusă și chineză, în *Biblie* (îndeosebi în *Vechiul Testament*), în scrierile în versuri sau proză ale lui Sappho, Ovidiu, Petronius, Apuleius, Boccaccio, Chaucer, Rabelais, Shakespeare, Voltaire, Diderot ș. a.

Limba greacă cunoaște în afara substantivului propriu Eros, zeul-patron al dragostei, mult mai popularele substantive comune „eros”, „erotos”, care semnifică „dorința simțurilor”, „iubire arzătoare”. Erotismul a însoțit omenirea în evoluția sa, punându-și amprenta pregnant asupra unor epoci, însă despre o adevărată revoluție sexuală se poate vorbi doar în secolul al XX-lea; de altfel, sintagma „revoluție sexuală” a răsunat plenar în 1936, în volumul cu aceeași denumire al psihanalistului austriac Wilhelm Reich (1897-1957).

Modul de receptare a erotismului de către societate s-a modificat în decursul secolelor și deceniilor, de la țară la țară, diferențiindu-se în funcție de spațiul geografic, religie, legislație, moravuri etc. Scrieri în versuri și proză, picturi, sculpturi, ulterior filme artistice au fost taxate drept pornografice, imorale, scandaloase, și doar cu trecerea anilor, cu schimbarea mentalităților, au trecut din categoria operelor interzise și blasfemiate în galeria marilor creații, multe constituind teme de studiu în universități și chiar școli de cultură generală, mostre demne de urmat ale genului analizat. Opere considerate la data scrierii sau apariției lor drept obscene, licențioase, după traiectorii pline de sinuozități, au devenit în final scrieri clasice, de referință.

Astfel, romanul epistolar *Legături primejdioase* (1782) de Pierre Choderlos de Laclos (o notabilă versiune românească a fost realizată de Al. Philippide și Grigore Sturdza) fusese condamnat de un tribunal francez la distrugere și pus la index, în 1824, alături de operele lui Montesquieu, Voltaire și Rousseau. Mult mai târziu, Charles Baudelaire îi va reliefa adevărata valoare, apreciindu-l ca pe un roman profund, cu o strălucitoare analiză psihologică.

Și în secolul XX numeroase scrieri erotice au fost repudiate, iar autorii lor au fost etichetați drept pervertitori de moravuri, propagatori de obscenități; de învinuirea de pornografie, de exemplu, n-a scăpat nici Victor Marqueritte, îndeosebi din cauza celui de-al 37-lea roman al său, *Băietana*, care prin personajul principal, Monica Lerbier, demitiza falsele pudori ale societății franceze de după prima conflagrație mondială. De răspândire a pornografiei în literatură va fi acuzat și D. H. Lawrence (1885-1930), romanul său *Femei îndrăgostite* (1920), continuare a *Curcubeului*, putând fi tipărit inițial doar la New York, romanul *Amantul doamnei Chatterley*, în Italia, în 1928, iar în Anglia, în variantă necenzurată, de-abia după trei decenii. În țara noastră textul românesc al ultimului roman menționat va avea un extraordinar succes de librărie, cu 5 000 de exemplare epuizate în două zile, în pofida manevrelor poliției de a interzice vânzarea, acțiune, de altfel, cel puțin stranie, deoarece romanul

exista mai de mult în librării, e adevărat, în tălmăcire franceză.

Semnificativ este și exemplul scriitorului american Henry Miller (1891-1980), al cărui roman *Sexus* (1949) din trilogia *Crucificarea trandafirilor* a fost interzis în patria scriitorului timp de zece ani și categorisit ca pornografic; chiar și alte două capodopere ale scriitorului și, implicit, ale literaturii americane, *Tropicul Cancerului* (1934) și *Tropicul Capricornului* (1936), scrise și publicate în Franța, vor fi editate în SUA mult mai târziu, anume în 1961 și, respectiv, 1962.

În ultimii ani ai secolului recent încheiat, aceste trei romane ale lui Miller au fost traduse cu multă plasticitate și în integralitatea lor, fără „croșete”, de Antoaneta Ralian, care a găsit echivalențele potrivite pentru redarea lexicului licențios și a argoului neconvențional, folosite în zugrăvirea, cu franchețe și temeritate, a experiențelor sexuale ale personajelor de către un scriitor pentru care, conform propriei sale afirmații, „mai impudică decât orice este inerția”.

Posibilitatea unei nominalizări la premiul Nobel pentru literatură a ratat-o scriitorul rus și american Vladimir Nabokov (1899-1977) din cauza romanului *Lolita*, apărut în 1955, la Paris (primul tiraj al romanului „de scandal” a fost arestat de poliție), care în țara de adopție a autorului a fost refuzat de edituri, fiind considerat pornografic, un atentat fățiș la principiile moralei americane. După succesul răsunător din Europa, la un interval de doar trei ani, romanul va fi publicat și în SUA, iar Nabokov își va traduce incitanta carte și în limba rusă. În România fragmente din roman au fost publicate în 1980, în revista „Secolul 20”, însă integral *Lolita* va apărea de-abia în 1994; cititorii români vârstnici îl cunoscuseră și-l apreciaseră pe scriitor încă din anul 1940, când apare romanul *Camera obscură*, în tălmăcirea lui Rostislav Donici (frate al scriitorului rus și român Leonid Dobronravov, alias Leon Donici).

Pe solul fecund al literaturii erotice ruse al cărui exponent principal de la începutul veacului trecut a fost Mihail Arțăbașev, s-a conturat o latură importantă a personalității adolescentului Vladimir Nabokov, care, pe lângă trăirile intime, a înmagazinat, în memoria afectivă, lecturile prozei „de scandal” și dezbaterile din presa timpului, pentru ca, ulterior, aceste reminiscențe livrești să irumpă în viguroase stihuri erotice (o bijuterie a genului este și poezia *Lilit*, 1937), în nuvele și romane din „ciclul rusec”, impregnate de un erotism voalat, discret, în povestirea *Vrăjitorul* (1939) și îndeosebi în romanele scrise în engleză, *Lolita* (1955) și *Ada* (1969). În scrierile sale erotice Nabokov a evitat lexicul „scandalos”, cuvintele „periculoase”, licențioase, aspect caracteristic, de altfel, și literaturii ruse de la începutul veacului trecut și, implicit, lui Mihail Arțăbașev.

Pentru literatura erotică rusă Arțăbașev reprezintă un nume de referință, un scriitor emblematic cu o largă audiență în rândul cititorilor din patria sa (până la interzicerea operelor sale de către noul stat sovietic, care preluând învinuirile total nedrepte aduse lui Arțăbașev, pasămite, autor de scrieri pornografice și demoralizatoare, l-a eliminat pentru mai bine de o jumătate de veac din istoria literaturii ruse), dar și în numeroase țări din Europa, printre care și în România interbelică.

Născut la 25 octombrie (după stilul nou – 6 noiembrie) 1888 în cătunul Dobroslavovka, județul Ahtâr, gubernia Harkov și decedat la 3 martie 1927, la Varșovia, prozatorul, dramaturgul și publicistul Mihail Petrovici Arțăbașev provine – pe linie paternă – dintr-o veche familie de nobili moscoviți scăpătați; mama scriitorului, Alexandra Nikolaevna, era de origine poloneză; ambii părinți erau de religie ortodoxă. După absolvirea gimnaziului din Ahtârsk urmează, în anii 1897 – 1898, școala de pictură și desen din Harkov, intenționează să devină artist plastic. Din 1894 schițe și nuvele îi apar în publicațiile harkoviene, iar din 1898, o dată cu transferul în capitala Rusiei, scrierile sale sunt găzduite de presa literară din Petersburg.

Până la fuga sa în exil, în Polonia, în 1923, Arțăbașev a fost, în Rusia, unul dintre cei mai citați și comentați scriitori, beneficiind de numeroase elogii, dar a fost și ținta unor atacuri demolatoare.

Apoi, critica literară sovietică l-a anatemitat, operele i-au fost scoase din biblioteci sau trecute la „fond secret”, iar atunci când, totuși, numele scriitorului apărea în unele enciclopedii, dicționare sau istorii ale literaturii ruse, din succintele propoziții ce-i erau dedicate, apăreau, inevitabil, epitete și formulări de genul „albgardist”, „emigrant alb”, „propagandist al dezvățului sexual”, „autor de pamflete împotriva revoluționarilor”, „apologet al pornografiei” etc. Chiar și în primul volum din *Kratkaia literaturnaia ențiklopedia*, apărut la Moscova, în 1962, în perioada „dezghețului” hrușciovist, scriitorul rus este prezentat într-o tonalitate total negativă. Doar în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, creația artistică a lui Arțabașev a reintrat în circuitul normal al valorilor literaturii ruse, prin reeditări succesive și apariția de articole și studii obiective despre rolul semnificativ jucat de scriitor în evoluția prozei ruse.

Prima operă „serioasă”, după propria-i opinie, nuvela *Pașa Tumanov* (1903), în varianta și sub denumirea inițială *În păienjeniș*, fusese interzisă de cenzură în 1901. De o caldă primire din partea criticii literare s-a bucurat romanul *Moartea lui Lande* (1904); această proză, prin personajul său principal, aidoma *Vrăjitorului* nabokovian, ce fusese schițată și motiv primar pentru *Lolita*, va prefigura, într-un fel, celebrul roman *Sanin*. Un alt roman important al lui Arțabașev, *La limita extremă* (1912), plasează în centrul narațiunii sinuciderea a șapte persoane aparținând aceluiași mediu social al intelectualității. În povestirea *Milioanele* (1909), succint, fabula este următoarea: milionarul Mijuev, aflându-se într-o companie de cheflii, o cumpără, la o „licitație turcească”, pe cântăreața de cabaret Emma, dezbrăcată, apoi, satisfăcându-și pornirile sadice de a umili femeia și de a-i pricinui suferințe sufletești, o violează pe pajiștea din fața vilei acesteia, loc unde exista posibilitatea să fie văzută de vecini sau trecători. Aceste scrieri, dar și altele, deși au o tentă primordială social-psihologică, au fost taxate de unii critici, nejustificat, proze predilect erotice. Dar precum, peste aproape o jumătate de veac, romanul *Lolita* îi va aduce lui Nabokov nimbul celebrității, tot așa, ba chiar mai mult, romanul *Sanin* (1907), prin scandalul iscat în jurul lui, prin dimensiunea și durata aprigei tevaturi (cu polemici incendiare, inclusiv cu intentări de procese penale sub învinuirea de pornografie, în diverse țări, unde cartea a fost tradusă), a avut o valoare de unicat în istoria literaturii ruse din secolul al XX-lea, iar autorul lui a intrat în galeria nemuritorilor. Timp de mai bine de opt decenii unii exegeți și scriitori ruși (A. Omelcenko, I. Annenski, K. Ciukovski, M. Gorki), apoi critica literară sovietică, în totalitate, a catalogat romanul *Sanin* ca „imoral”, „pornografic”, apelând, în locul argumentării științifice și al analizei pe text, la folosirea excesivă a etichetărilor negativiste (adesea în necunoștință de cauză, opera citată nefiind citită, ci doar invocată), expresiile blamatorii fiind asociate cu derivatele numelui autorului și denumirii romanului, respectiv „arțabașcina” și „sanișcina”.

Arțabașev începe scrierea romanului în 1900, realizându-l, într-o primă variantă, în 1902, apoi va opera modificări în următorii cinci ani; *Sanin* va fi publicat în 1907 (după o serie de încercări nereușite ale autorului pe la diverse redacții de reviste și edituri), în același an în care, la Paris, G. Apollinaire va scoate la lumina zilei *Cele unsprezece mii de mădulare* (într-o altă traducere românească, *Cele unsprezece mii de verigi*).

În Rusia, Alexandr Blok, pentru care Arțabașev a constituit unul dintre „idolii” literaturii ruse de la începutul secolului al XX-lea, a intuit perenitatea romanului *Sanin*, iar la Berlin unii scriitori germani îl situau alături de proza lui Gogol, Dostoievski, Turgheniev și Gorki, apreciindu-l ca pe o scriere de un înalt nivel artistic.

În articolul *Bazarov și Sanin. Doi nihilști* (1909), V. V. Vorovski sublinia că în *Sanin* Arțabașev a intenționat să zugrăvească „un erou al timpului”, iar personajul central al romanului poate sta cu cinste alături de Oneghin, Peciorin, Bazarov. Lev Tolstoi, un admirator declarat al romanului *Moartea lui Lande* (de altfel, ideile tolstoiene sunt exprimate cu claritate în comportamentul personajelor), considera că în *Sanin* n-a fost reliefată viața spirituală; cu toate acestea, marele clasic rus menționa

tranșant că „la Arțâbașev funcționează – în mod creator – gândirea, ceea ce nu găsim nici la Gorki, nici la Andreev... Avem doar talent fără substanță la Kuprin, iar la Arțâbașev avem și talent și substanță”.

În tabăra adversarilor scriitorului rus s-au reunit, paradoxal, reprezentanți ai intelectualității „de stânga” cu cei „de dreapta”; unii apreciau romanul ca „antirevoluționar”, iar ceilalți ca „pornografic”; de fapt, prin „pornografie” critica vremii înțelegea zugrăvirea ușor naturalistă a scenelor de dragoste, „atmosfera amoroasă de care este impregnat romanul”, tratarea temei iubirii într-o cheie „realist-pragmatică” fără tradiționala aureolă a inefabilului. Învinuiri similare au fost adresate și altor scriitori ruși ca Anatoli Kamenski (1876-1941, decedat într-un lagăr stalinist din Siberia) pentru nuvela *Cele patru* (1906; istoria unui ofițer care seduce consecutiv patru femei) sau pentru nuvela *Leda* (1906; subiect predilect pentru parodiști: eroina apare în pielea goală în fața oaspetelui), ca Mihail Kuzmin (1872-1936), autor al primului roman rus *Aripi* (1906), dedicat homosexualilor, ca Lidia Zinovieva-Annibal (1866-1907), pentru povestirea *Treizeci și trei de slujenii* (1907), axată pe viața lesbienelelor etc.

De unele critici virulente pentru așa-zisul erotism excesiv n-au fost ocoliți nici A. Kuprin pentru nuvela *Rău de mare* (1908) sau romanele *Sulamita* (1907) și *Groapa* (1909-1915, tradus în română și sub titlul *Casa cu fete*), Vs. Garșin pentru *Nadejda Nikolaevna*, S. Sergheev-Țenski pentru povestirea *Mlaștina din pădure* (1907) și nici chiar Ivan Bunin pentru nuvela *Gramatica dragostei* (1915).

Revoltătoare, șocante și amendabile, în viziunea opozanților lui Arțâbașev, erau nu atât gesturile, acțiunea personajelor, ci declarațiile, concepțiile, năzuințele și intențiile secrete ale acestora. Doar în niște gânduri fugare, cu finețe sugerate de autor, se consumă o difuză atracție incestuoasă a lui Sanin față de sora sa, Lida. Sub tirul necruțător al criticii osificate s-au aflat, de pildă, asemenea meditații ale lui Sanin: „Știu una și bună, să trăiesc astfel ca viața să nu-mi fie un chin... Pentru aceasta trebuie mai întâi să-mi satisfac dorințele firești... Dorințele reprezintă totul! [...] Merită să trăiască numai acela care găsește deja desfătarea chiar în faptul vieții. Iar cel ce suferă e mai bine să moară [...]. Am etichetat dorințele trupului ca animalice, am început să ne rușinăm de ele, le-am îmbrăcat în veșminte umiltoare și am creat o existență unilaterală. Acei dintre noi care sunt slabi și structural nu observă aceasta își târăsc viața în lanțuri, însă acei care sunt slabi doar ca urmare a concepției despre viață și despre ei înșiși, aceia sunt martiri: forța înfrântă se frânge în exterior, trupul pretinde bucurie și îi chinuie chiar pe ei. Toată viața hălăduiesc printre dedublări, se agață de fiecare fir de pai din perimetrul noilor idealuri etice și, la urma urmelor, le este teamă să trăiască, se plictisesc, le este frică să-și manifeste sentimentele... Tot visez la acel timp fast când între om și fericire nu va exista nimic altceva, când omul se va lăsa pradă desfătărilor, liber și fără teamă. Epoca aceea, când oamenii trăiau doar pentru hrană, a fost barbar de brutală și săracă, iar epoca noastră, când trupul este subordonat spiritului, fiind plasat în plan secundar, este stupid de slabă. Însă omenirea n-a trăit degeaba: a creat noi condiții de viață în care nu va exista loc nici pentru manifestarea animalității, nici pentru ascetism”.

Adepții optimismului revoluționar, ai teoriei formării „omului nou”, situați pe platforma gorkiană (exprimată clar și prin replica personajului Satin din piesa *Azilul de noapte*, jucată cu mult succes, în 1902, pe scena Teatrului Artistic din Moscova: „Omul, ce măreț sună acest cuvânt!”), nu au rămas, de asemenea, indiferenți la reflecțiile polemice ale lui Arțâbașev, la afirmațiile „demobilizatoare” ale lui Sanin, de genul: „Ehei, ce oameni, ce oameni... își creează, uite-așa, o nălucă, o premisă, un miraj și suferă apoi. Și încă mai strigă: Omul e ceva măreț, important, inimaginabil! Omul e regele! Regele naturii, pe care niciodată nu va fi în stare s-o stăpânească, el care suferă mereu și se teme și de propria sa umbră”.

Aripi neagră a morții planează nemilos asupra personajelor, dinamizând acțiunea în mai toate

operele scriitorilor ruși invocați anterior, însă dacă în *Aripile* lui M. Kuzmin sau în *Treizeci și trei de slujenii* ale Lidiei Zinovieva-Annibal sinuciderea poate fi motivată ca rezultat al damnării, determinate de trăirile erotice nefirești ale personajelor, în romanul *Sanin*, Soloveicik, Zarudin, Iuri Svarojici își pun, brusc, capăt zilelor ca urmare a neîmplinirilor socio-profesionale, a deziluziilor provocate de participarea la mișcarea revoluționară, a orgoliului rănit, a demnității ultragiutate a personajelor, a neînregimentării și refuzului regulilor, moravurilor timpului, ca urmare a abordării netradiționale a categoriilor de „Bine” și „Rău”.

Structura accentuat reflexivă a personajelor lui Mihail Arțâbașev îl plasează pe prozator în imediata apropiere a celebrei galerii a marilor clasici ai literaturii ruse și, în primul rând, în preajma lui Dostoievski și Lev Tolstoi.

Printre epigonii lui Arțâbașev s-au numărat scriitorii S. I. Fonvizin, A. F. Domanskaia, V. I. Lenski, Olga Mirtov, E. A. Nagrodskaia ș. a.

Dintre piesele de teatru (*Războiul*, *Dușmanii*, *Legea sălbaticului*, *Diavolul*) ale lui Arțâbașev un răsunător succes a avut drama *Gelozia* (1913). Remarcabile sunt și paginile de publicistică *Însemnările unui scriitor*, *Moartea lui Lenin* etc.

Romanul *Sanin* rămâne însă capodopera creației artistice a lui Arțâbașev, un roman nu atât al „sexualității imorale”, ci un roman ce tinde, în spirit nietzscheian, să reliefeze sexualitatea ca o expresie rafinată a spiritualității; într-o viziune mai largă *Sanin* reprezintă un model de gândire creatoare, liberă, descătușată. Maestru al intrigii (literare, bineînțeles), constructor iscusit al conflictelor de pasiuni și idei, portretist remarcabil, Mihail Arțâbașev conferă livezii ruse (se poate sesiza o polemică subtextuală cu A. Cehov) noi conotații ideatice și estetice în dihotomia spațiu-timp. Nutresc speranța că elevatul cititor român va descoperi corelații uimitoare ale eului său cu trăirile și coliziunile eroilor acestui roman, ceea ce va constitui o dovadă în plus a perenității prozei lui Arțâbașev.

DUMITRU BALAN

Numai, iată ce am găsit: că Dumnezeu a făcut pe oameni
fără prihană, dar ei umblă cu multe viclesuguri.

(Ecleziastul, 7. 29)

I

Perioada cea mai importantă din viață, când sub influența primelor conflicte cu oamenii și natura se formează caracterul, Vladimir Sanin a trăit-o în afara familiei. Nimeni nu l-a supravegheat, nimeni nu l-a umilit, iar sufletul acestui ins s-a conturat liber și original precum un copac în mijlocul câmpiei.

N-a mai fost de mulți ani pe acasă și, atunci când a venit, mama și sora sa Lida aproape că nu l-au recunoscut: trăsăturile feței, vocea și manierele s-au schimbat puțin, însă întreaga sa ființă emana ceva nou, necunoscut, ce se maturizase înlăuntrul său și îi lumina chipul cu o expresie nouă. A sosit spre seară și a intrat așa de calm în cameră de parcă ar fi ieșit de acolo cu numai cinci minute mai înainte. Un chip blond, o figură înaltă și puternică, cu o expresie liniștitoare și o ușoară zeflemea în colțul buzelor, nu trădau nici oboseală, nici emoție, iar acel entuziasm zgomotos, cu care-l întâmpinaseră maică-sa și Lida, se potoli oarecum de la sine.

În timp ce mânca și își bea ceaiul, soră-sa stătea în fața lui și nu-și putea lua ochii de la el. Era îndrăgostită de fratele său, așa cum pot fi îndrăgostite de frații lor care lipsesc doar fetele tinere și exaltate. Lida își considera fratele drept un om deosebit, atribuindu-i acestuia calități inventate de ea, cu ajutorul cărților citite. Insista să vadă în viața lui lupta tragică, suferința și singurătatea unui spirit mare și neînțeleș.

– De ce mă privești așa? o întrebă Sanin zâmbind. Surâsul acesta îndelung studiat, însoțit de privirea ochilor săi gânditori, era expresia constantă a feței sale. Și, fapt ciudat, acest surâs, frumos și simpatic prin el însuși, de la început îi displăcuse Lidei. I se părea că acest surâs e ușor infatuat și nu e în stare să exprime suferințele și asprele confruntări prin care a trecut Sanin. Lida tăcu, căzu pe gânduri și, îndreptându-și privirile în altă parte, începu să răsfoiască mecanic o carte. Când masa luă sfârșit, maică-sa îl mângâie cu blândețe și duioșie pe cap, spunându-i:

– Ei, și acum povestește-ne cum ai trăit pe acolo și ce-ai făcut?

– Ce-am făcut? repetă Sanin surâzând, păi ce puteam să fac?... Beam, mâncam, dormeam, uneori lucram, alteori nu făceam nimic...

La început dădea impresia că nu dorește să vorbească despre sine dar, când maică-sa începu să-i pună întrebări, prinse a povesti cu mare plăcere. Se vedea însă clar, că puțin îi pasă de modul cum îi este ascultată povestirea. Era duios, dar relatările sale nu trădau acea apropiere intimă care deosebește o rubedenie de restul lumii și se părea că această duioșie și atenție prevenitoare iradiază din eul său în mod natural, răsfrângându-se asupra tuturor lucrurilor, precum lumina lumânării.

Ieșiră pe terasa care dădea în livadă și se așezară pe trepte, Lida ceva mai jos, singură, ascultând în tăcere istorisirea fratelui. O boare răcoroasă, aproape imperceptibilă, îi trecuse deja prin inimă. Cu un instinct fin, de femeie tânără, ea simți că fratele său nu-i așa cum și-l închipuise și începu să se neliniștească și să-l evite ca pe un străin.

Se înserase și o umbră molatecă se așternu jur-împrejur. Sanin aprinse o țigară și mirosul fin

de tutun se amestecă cu respirația parfumată și caldă a livezii. Povestea cum viața îl aruncase dintr-o parte într-alta, cum fusese obligat să îndure foamea și să ducă o viață de vagabond, cum participase, cu mari riscuri, la luptele politice și cum abandonase această activitate, când s-a plictisit peste măsură.

Lida asculta atentă și stătea nemișcată, frumoasă și ușor stranie, cum sunt toate fetele frumoase în amurg de primăvară. Pe măsură ce asculta, înțelegea tot mai bine că viața ce-i apăruse în închipuirile înflăcărâte era, în realitate, simplă și obișnuită. Simțea că ceva deosebit vibra în făptura ei, dar nu putea să înțeleagă ce anume. Iar povestirea era foarte simplă, plictisitoare și, cum i se părea Lidei, chiar banală. El trăise cum se nimerise, lucrase la întâmplare, când ocupându-se de ceva, când hoinărind fără țintă; îi plăcuse, se vede, să bea și cunoscuse multe femei. În spatele acestei vieți nu se întrevădea nici cea mai mică urmă din acea fatalitate sumbră și amenințătoare, de care era însetat sufletul meditativ, de femeie, al Lidei. Viața lui nu conținea nici o idee măreață, globală: nu urâse pe nimeni și nici nu suferise pentru nimeni.

Uneori jongla cu asemenea cuvinte, încât ele i se păreau Lidei urâte. Astfel, Sanin amintise, în treacăt, că o ducea atât de rău într-un timp și era atât de zdrențaros, încât fusese nevoit să-și repare singur pantalonii.

– Ei bine, dar tu poți să coși? replică involuntar Lida cu o mirare puțin supărăcioasă; aceasta i se păruse nepotrivit și nicidecum o îndeletnicire bărbătească.

– Înainte n-aș fi conceput, dar când am avut nevoie, a trebuit să învăț, răspunse Sanin zâmbitor, intuind ceea ce simțea Lida.

Fata strânse ușor din umeri și tăcu privind nemișcată livada. Avea aceeași senzație pe care o ai când, trezindu-te dimineața în așteptarea soarelui, vezi cerul cenușiu și rece.

Și mama sa fu surprinsă într-un mod neplăcut. Era dureros impresionată de faptul că fiul nu ocupă în societate locul onorabil pe care-l merita.

Începu să-i spună că nu mai e posibil să trăiască așa, că măcar acum ar trebui să se aranjeze într-un fel. La început vorbea cu precauție, temându-se să nu-și supere fiul, dar când observă că nu e ascultată cu atenție, se enervă pe dată și începu să insiste cu încăpățănare, cu o înverșunare stupidă, caracteristică bătrânelor, de parcă fiul ar fi supărat-o intenționat.

Sanin nu se miră și nici nu se supără, de parcă n-ar fi auzit ceea ce îi spusese ea. O privea cu ochii blânzi dar nepăsători și tăcea. Doar la întrebarea „Ei bine, dar cum ai să trăiești?” răspunse zâmbind:

– Cum s-o nimeri!

Și după vocea lui liniștită și fermă, după ochii luminoși care nu clipeau, se vedea că aceste cuvinte, fără valoare pentru ea, au pentru el un sens profund, bine determinat și atotcuprinzător.

Maria Ivanovna tăcu doar câteva clipe, apoi spuse întristată:

– Treaba ta... Că nu mai ești un copil... Mai bine v-ați duce să vă plimbați prin livadă, acolo e bine acum.

– Că bine zici, să mergem Lida... să-mi arăți livada, zise Sanin surorii sale, am și uitat cum e pe acolo de când n-am mai fost.

Lida se trezi din reverie, oftă și ea și se ridică. Porniră împreună pe o alee spre partea din spate a livezii, deja răcoroasă și întunecată.

Casa familiei Sanin era situată pe strada principală a orașului, dar orașul era mic, iar livada își avea capătul chiar la râu, iar dincolo de acesta începea câmpia. Era o casă veche, boierească, cu coloane ce începuseră să se coșcovească și cu o terasă largă; livada era mare, stufoasă precum un nor verde-întunecat care plutește aproape de pământ. Seara, în livadă, atmosfera devenea lugubră și, atunci, se părea că acolo, prin desigurii și prin mansardele prăfuite ale casei bătrâne, hălăduiește un duh desuet și posac, care-și trăiește ultimele zile.

La etajul superior saloanele largi și întunecate și sufrageria erau pustii, iar întreaga livadă era străbătută doar de o singură alee îngustă, ornată cu crenguțe uscate și broaște strivite; toată viața prezentă, modestă și liniștită, se adăpostea numai într-un singur colț. Acolo, chiar lângă casă, nisipul aruncat strălucea ca o pată galbenă, straturile stufoase de flori multicolore alcătuiau o paletă pestriță, iar în apropiere se vedea o masă de lemn verde, unde vara, pe timp frumos, se mânca și se bea ceaiul; și tot colțișorul acesta respira căldura unei vieți simple și pașnice, necontaminată de frumusețea posomorâtă a spațiului imens și pustiu, predestinat distrugerii naturale și dispariției inevitabile.

Când casa dispăru în verdeață și când fură înconjurați doar de arborii bătrâni, muți și nemișcați, ca niște ființe vii, Sanin o cuprinse brusc pe Lida de talie și-i spuse cu o voce stranie în care gingășia se contopea cu ceva nedefinit:

– Ai devenit o fată foarte frumoasă!... Fericit va fi bărbatul pe care îl vei iubi pentru prima oară...

Din mâna lui musculoasă, ca de fier, un fior fierbinte se răspândește prin corpul mlădios și gingaș al Lidei. Ea se fâstâci, tresări și se îndepărtă puțin, de parcă ar fi simțit apropierea unei fiare nevăzute.

Ajunseră deja chiar la malul râului, unde domnea mirosul umezelii și al apei, unde rogozul se unduia gânditor și unde se deschidea perspectiva celuiilalt mal, cu strălucirile îndepărtate ale primelor stele.

Sanin se îndepărtă de Lida și, inexplicabil, apucă cu ambele mâini creanga groasă și uscată a unui copac și, rupând-o cu zgomot, o aruncă în apă. Se formară cercuri simetrice răspândite jur-împrejur, iar rogozul se înclină grăbit de parcă l-ar fi salutat pe Sanin ca pe unul de-al „casei”.

II

Era aproape ora șase dimineața. Soarele lumina puternic, însă din livadă se revărsa deja o ușoară umbră verzuie. Văzduhul era învăluit de lumină, liniște și căldură. Maria Ivanovna fierbea dulceață și de sub teiul verde se răspândea un miros plăcut și puternic de zahăr fiert și zmeură.

Dis-de-dimineață Sanin își găsi de lucru la straturile de flori, străduindu-se să le ridice pe cele aplecate din cauza arșiței și prafului.

– Trebuie să smulgi mai întâi buruienile, îl sfătui Maria Ivanovna, privindu-l prin fumul albăstrui și tremurător al mangalului, pune-o mai bine pe Grunea să facă treaba asta...

Sanin își ridică fața transpirată și veselă.

– La ce bun? spuse el, scuturându-și părul lipit de frunte, lasă-le să crească, mie-mi place orice fel de vegetație.

– Ciudat mai ești! replică blajin mama, strângând din umeri, deși spusele lui, nu se știe de ce, îi produsese o mare plăcere.

– Ba chiar voi toți sunteți ciudați! răspunse Sanin pe un ton afixând convingerea deplină, apoi se duse în casă ca să se spele pe mâini, se întoarse și se așeză la masă, tolănindu-se ușor și confortabil într-un fotoliu împletit. Se simțea bine, degajat și radios. Vegetația, soarele și bolta albastră pătrundeau ca o rază strălucitoare în sufletul său, deschis în fața tuturor cu senzația deplinei fericiri. Orașele mari, cu zgomotele grăbite, cu viața agitată și condensată, îi provocau repulsie. În jur tronau soarele și libertatea, iar viitorul nu-l preocupa deoarece era pregătit să primească de la viață tot ceea ce aceasta îi putea oferi. Sanin miji ochii și se întinse, încordându-și și punându-și în evidență mușchii sănătoși și puternici, cu o deosebită plăcere.

Se lăsă o răcoare ușoară și liniștită și se părea că toată grădina oftează blând și profund. Vrăbiile ciripeau undeva, în același timp și aproape și departe, vorbind între ele, viclene și grăbite,

despre mica lor viață, grozav de importantă dar neînțeleasă de nimeni, iar foxterierul bălțat Mill, scoțându-și limba roșie și ridicându-și o ureche, le asculta cu condescendență, dintr-un desigur de iarbă verde și fragedă. Frunzele foșneau încet, deasupra capului, iar umbrele lor circulare se mișcau în tăcere pe nisipul tasat al potecii.

Maria Ivanovna era deprimant de iritată de calmul fiului său. Îl iubea foarte tare, ca și pe ceilalți copii ai săi, tocmai de aceea îi clocotea inima și ar fi dorit să-l ațâțe, să-i stârneasă orgoliul, să-l jighească și doar astfel să-l determine să-i prețuiască cuvintele și modul ei de a privi viața. Ca o furnică ce se ascunde în nisip, în fiecare clipă a lungii sale existențe, s-a frământat neobosit pentru ridicarea unui edificiu, fragil și distructibil, al bunăstării sale casnice. Acest edificiu, plictisitor, prelung și monoton, asemănător și cu o cazarmă și cu un spital, era compus din cărămizi mici, care treceau în ochii ei de arhitect, lipsit de har, drept podoabe ale vieții, dar de fapt ele ba o stânjeneau, ba o iritau, ba o speriau și totdeauna preocupările îi creau o stare de plictis. Și cu toate acestea gândea că nu se poate trăi altfel.

– Ei și, mai departe tot așa va fi? îl întrebă ea ținându-și buzele și uitându-se cu o atenție disimulată în castronul cu dulceață.

– Cum mai departe? o întrebă Sanin și strănută. Mariei Ivanovna i se păru că strănutase intenționat, pentru a o jigni, și deși totul era vizibil absurd, se supără și se bosumflă.

– Dar știi că-i bine aici, la voi, spuse Sanin meditativ.

– Da, nu e rău, răspunse Maria Ivanovna reținută, considerând că trebuie să se arate supărată, deși faptul că fiul său laudase casa și livada, cu care ea se contopise, de parcă ar fi fost niște ființe apropiate și dragi, îi produsese o deosebită plăcere.

Sanin o privi gânditor și zise:

– Ar fi însă mult mai bine dacă nu m-ați agasa cu tot felul de fleacuri.

Tonul pașnic cu care au fost exprimate toate acestea nu se potrivea deloc cu vreo intenție ofensatoare și Maria Ivanovna nu știa dacă trebuie să se supere sau să râdă.

– Dacă mă uit la tine, zise ea cu năduf, și în copilărie ai fost cam dificil, iar acum...

– Iar acum, repetă Sanin cu atâta veselie în glas, de parcă s-ar fi așteptat să audă ceva foarte plăcut și interesant.

– Iar acum nici nu mai ai pereche, îi răspunse înțepat Maria Ivanovna și aruncă lingura.

– Ei, cu atât mai bine, râse surd Sanin și, tăcând o clipă, adăugă:

– Dar uite că vine și Novikov.

Un bărbat înalt, chipeș, blond, venea dinspre casă. Cămașa roșie de mătase care-i punea în evidență corpul dezvoltat și frumos, totuși puțin cam rotofei, strălucea puternic cu reflexe cărămizii ce scânteiau sub petele de soare, iar ochii lui albaștri priveau cu blândețe și lentoare.

– Vă tot certați, îngână el încă de departe cu aceeași tonalitate a vocii, leneșă și blândă. Și care-i cauza, pentru numele lui Dumnezeu?!...

– Păi uite, mama găsește că mi-ar sta mai bine dacă aș avea un nas grecesc, iar eu consider că e perfect și asta pe care Domnul mi l-a dat, fie-i numele laudat! Sanin își privi nasul chiorăș, izbucni în râs și strânse mâna lui Novikov, grea și durdulie.

– Ei, mai ai ceva de zis, replică cu năduf Maria Ivanovna. Novikov izbucni într-un râs zgomotos și vesel, iar ecoul ușor ritmat răsuna bonom din desișul verde ca și cum un om bun și pașnic s-ar fi bucurat acolo de veselia lui.

– Ehei, știu și eu, toată bătaia asta de cap are legătură cu soarta ta!

– Ia mai fugi de-aicea, mă, spuse Sanin cu un fel de nedumerire comică.

– Uite, așa-ți trebuie!

– Ehehei! exclamă Sanin, dacă amândoi tăbărâți pe capul meu, atunci trebuie s-o șterg de aici.

– Mi se pare că am s-o șterg eu mai degrabă decât voi! zise Maria Ivanovna cu o furie nemascată și neașteptată, în primul rând pentru ea însăși, trase brusc castronul de pe plită și se îndreptă spre casă, fără să se mai uite la cineva. Bălțatul Mill sări din iarbă, își ridică ambele urechi și privi întrebător în urma ei. Apoi își scărpină nasul cu laba din față, privi din nou cu atenție în direcția casei și alergă undeva în fundul grădinii după treburile sale.

– Ai țigări? îl întrebă Sanin, extrem de mulțumit de plecarea mamei sale.

Novikov scoase tabachera, îndoindu-și leneș corpul masiv și relaxat.

– În zadar o tachinezi, îngână el cu un reproș fin, e o femeie bătrână...

– Cu ce o tachinez?

– Apoi, uită-te...

– Ce „uită-te”? Ea mă atacă. Eu, frățioare, niciodată n-am cerut nimic de la oameni, să mă lase, așadar, și ei în pace...

Ambii tăcură.

– Ei, ce mai faci, doctore, îl întrebă Sanin, urmărind cu atenție rotocoalele elegante și capricioase ale fumului de țigară care se unduiau armonios prin aerul curat de deasupra capului său.

Novikov, gândindu-se la altceva, răspunse cu întârziere.

– Ră-ău...

– Cum așa?

– Uite așa, în general... Mă plictisesc. M-am săturat până-n gât de orașelul ăsta, aici n-am ce face.

– Cum vine asta, cum n-ai ce face? Dar te plângeai că n-ai timp nici să respiri.

– Nu despre asta e vorba... Nu se poate ca veșnic să vindeci și numai să vindeci. Există și un alt fel de viață.

– Dar cine te împiedică să trăiești și un alt mod de viață?

– Ei, asta-i o întrebare complicată!

– Prin ce e complicată?... Și ce-ți mai trebuie, că doar ești un bărbat tânăr, frumos, sănătos.

– Asta, se vede treaba, e insuficient! replică Novikov cu o ironie bonomă.

– Cum să-ți spun, zâmbi Sanin, asta e, s-avem iertare, chiar prea mult...

– Iar mie nu-mi ajunge! râse Novikov; după râsul lui se putea deduce ușor că părerea lui Sanin despre frumusețea, puterea și sănătatea lui îi provoca plăcere și era cam tulburat, de parcă ar fi fost o domnișoară, căreia i-au venit pețitorii.

– Un singur lucru îți lipsește, zise Sanin gânditor.

– Ce anume?

– Concepția asupra prezentului, asupra vieții... Uite, te plângi de monotonia vieții tale, dar dacă cineva te-ar chema să lași totul dracului și să pleci unde vezi cu ochii, tu te-ai speria.

– Unde? Să devin vagabond? Hm!

– Și chiar ca vagabond!... Uite, te privesc și mă gândesc: iată un om care, atunci când e cazul, este în stare, de dragul unei anumite Constituții din Imperiul rus, să fie închis pe viață la Schliesselburg, să fie privat de orice fel de drepturi, de libertate, de tot... Și când te gândești, pentru ce mai are nevoie de Constituție?... Iar când e vorba să-ți răstorni propria viață, care a devenit nesuferită și să mergi să-ți cauți interesele și rosturile în altă parte, pe loc se naște întrebarea: cu ce voi trăi, nu voi pieri eu, omul sănătos și puternic, dacă voi fi lipsit de salariul meu și, în consecință, și de frișca de la ceaiul de dimineață, și de cămașa de mătase, și de gulerașe? Straniu, Doamne iartă-mă!

– Nu-i deloc straniu... Acolo e vorba de o chestiune ideatică, pe când aici...

– Ce-i aici?

– Aici e... Cum să mă exprim... Novikov pocni din degete.

– Uite, vezi cum judeci? Îl întrerupse Sanin, acum ai aceste clarificări!... Doar n-o să cred că te domină mai tare dorul după Constituție decât sensul și interesul propriei tale vieți, iar tu...

– Ei, asta e încă o întrebare. Poate că-i chiar așa...

Sanin dădu în ciudat din mâini.

– Lasă, te rog! Dacă ți se va tăia un deget, vei simți mai acut durerea, decât dacă i se va tăia degetul oricărui alt cetățean al Rusiei... Țasta-i un fapt evident.

– Sau e cinism! se strădui să puncteze ironic Novikov, dar replica fu mai mult caraghioasă.

– Fie și așa. Dar ăsta-i purul adevăr. Și acum, cu toate că nu numai în Rusia, ci și în multe alte state ale lumii nu există nici constituție și nici măcar cea mai mică aluzie la așa ceva, tu te chinui deoarece propria-ți viață nu te răsfăță, și nu din cauza constituției. Și dacă vei afirma altceva, vei minți. Și știi ce vreau să-ți spun? Își întrerupse tirada Sanin, în timp ce o licărire veselă îi străfulgeră ochii luminoși, chiar nici acum nu tânjești pentru că, în general, viața nu te satisface, ci pentru că Lida nu te-a iubit până acum. Nu-i așa că ăsta-i adevărul?

– Vorbești deja prostii! sări ca ars Novikov, înroșindu-se ca și cămașa sa și în ochii lui blânzi și calmi apărură lacrimile celei mai naive și sincere tulburări.

– Cum prostii, când tu, din cauza Lidei, ți-ai pierdut complet busola!... Ești animat din cap până-n picioare de o singură dorință: să pui mâna pe ea. Iar tu zici că-s prostii!

Novikov tresări ciudat și păși în grabă pe alee. Poate că s-ar fi tulburat și dacă acestea i-ar fi fost spuse și de altcineva decât de fratele Lidei, dar acum i se părea atât de straniu să audă tocmai de la Sanin asemenea cuvinte despre Lida, încât nici nu le receptase atât de clar.

– Știi ce, murmură el, sau o faci pe fanfaronul sau ești un...

– Ce sunt? Îl întrebă Sanin zâmbind.

Novikov strânse tăcut din umeri, privind în lături. Cealaltă concluzie, în accepțiunea lui Novikov, consta în plasarea lui Sanin în rândul oamenilor imorali sau nemanierați. Dar lucrul acesta nu i-l putea spune lui Sanin, deoarece întotdeauna, încă din perioada liceului, nutrise pentru el o dragoste sinceră. Ar fi rezultat, așadar, că el, Novikov, iubește ca un om de nimic, ceea ce nu putea fi conceput nici în ruptul capului. De aceea fu cuprins de gânduri tulburi și neplăcute. Evocarea Lidei i-a produs durere și rușine, dar fiindcă o adora și nutrea pentru ea o pasiune mare și profundă, nu putea să se supere pe Sanin pentru că acesta-i amintise de ea; amintirea era chinuitoare și, în același timp, inflamant de plăcută. De parcă cineva, cu o mână fierbinte, i-ar fi apăsător ușor inima.

Sanin tăcea și zâmbea, iar zâmbetul lui era prevenitor și blând.

– Ei, născocoște-mi caracterizarea adecvată, te aștept, zise el, nu mă grăbesc nicăieri.

Novikov se tot plimba pe cărare și era clar că suferă în mod sincer. Mill sosi în fugă, se uită cu îngrijorare în jur și începu să se gudure pe lângă genunchii lui Sanin. Se vedea că are o bucurie mare, pe care dorește s-o împărtășească celor din jur.

– Pentru mine ești un câine de milioane, spuse Sanin, mângâindu-l.

Novikov se stăpânea cu greu să nu-l contrazică din nou, dar se temea ca Sanin să nu aducă vorba despre ceea ce, în cel mai înalt grad, îl interesa pe el însuși. La amintirea Lidei, toate celelalte gânduri care-i treceau prin cap i se păreau deșarte, anoste, moarte.

– Dar, unde-i Lidia Petrovna? Întrebă el brusc; aceasta era întrebarea pe care dorea s-o pună, dar n-avuse curajul s-o rostească.

– Lida? Dar unde ar putea să fie... Se plimbă pe bulevard cu ofițerii. Pe vremea asta toate domnișoarele de la noi sunt pe bulevard.

Novikov replică cu o voce tristă care-i trăda gelozia înăbușită:

– Lidia Petrovna... Ea, care-i așa de inteligentă, așa de cultă, să-și petreacă vremea cu asemenea domni cu capete de tuci...

– Ehei, prietene, râse Sanin. Lida este tânără, frumoasă, viguroasă, ca și tine... Și poate chiar mai mult, deoarece ea are ceea ce n-ai tu: ardoarea pentru orice!... Ea dorește să cunoască totul, să simtă totul... Dar uite-o că vine... Privește-o numai și dumirește-te!... Ce frumusețe de față!

Lida era mai scundă, dar mult mai frumoasă decât fratele său. Te încântau împletirea fină și cuceritoare de gingășie perfectă, agilitate și vigoare, expresia pasională și orgolioasă a ochilor întunecați și vocea mlădioasă și sonoră cu care se mândrea și se fandosea. Coborî încet scările cerdacului, legănându-și ușor în mers tot corpul, ca o iapă tânără și frumoasă, ținându-și cu dibăcie și siguranță rochia lungă, cenușie. O urmau doi ofițeri tineri și frumoși, cu cizme lucitoare și pantaloni de călărie strânși pe corp, cu pintenii care-i deranjau ușor și care produceau un zornăit exagerat de mare.

– Cine, eu sunt frumusețea? întrebă Lida, umplând toată livada cu farmecu-i feminin și juvenil și vocea sonoră. Îi întinse mâna lui Novikov și-și privi chiorâș fratele, cu care încă nu putuse să se obișnuiască, neștiind când acesta vorbește serios și când glumește.

Novikov îi strânse mâna cu putere și roși atât de tare, încât lacrimile îi umeziră ochii. Dar Lida nu observă aceasta; se obișnuise demult cu privirea lui timidă și adoratoare, care n-o mai emoționa.

– Bună seara, Vladimir Petrovici, îi spuse radios ofițerul care era mai în vârstă, mai blând și mai drăguț, zornăind cu putere din pintenii și mlădiindu-se ca un armăsar înfocat și vesel.

Sanin știa deja că-l cheamă Zarudin, că e căpitan și că urmărește cu perseverență și încăpățănare să cucerească iubirea Lidei. Celălalt ofițer era locotenentul Tanarov care-l considera pe Zarudin ca pe un model de ofițer și se străduia să-l imite întru totul. Era însă tăcut, nu prea dibaci și mai puțin arătos ca Zarudin. Tanarov, de asemenea, zornăi din pintenii, dar nu zise nimic.

– Tu! spuse Sanin foarte serios surorii sale.

– Desigur, desigur... o frumusețe, și mai adăugă, de nedescris, râse Lida și se așeză în fotoliu, aruncându-i o privire fugară fratelui său. Își ridică mâinile deasupra capului astfel încât sânii tari ca piatra se reliefau proeminent, încercă să-și scoată pălăria și scăpă pe nisip un ac mare și lung ca un ghimpe, încâlcindu-și voalul prin păr și agrafe.

– Andrei Pavlovici, ajută-mă!, se adresă ea cu un glas rugător, dar plin de cochetărie, tăcutului locotenent.

– Da, frumusețea, repetă Sanin meditativ, neridicându-și privirea de la ea.

– Toți suntem frumoși aici, zise ea.

– Ce suntem noi? râse Zarudin, arătându-și dinții albi și lucitori, suntem doar un decor sărăcăcios pe fondul căruia iese în evidență, mai pregnant și mai bogat, frumusețea dumneavoastră!

– Sunteți foarte elocvent, se miră Sanin și în vocea lui se întrezări o ușoară zeflemea.

– Lidia Petrovna poate să-l facă pe oricine elocvent, observă tăcutul Tanarov, străduindu-se să desprindă pălăria, răvășindu-i părul, ceea ce o făcea să se supere și să râdă.

– Și dumneavoastră sunteți elocvent, îngână Sanin uimit.

– Lasă-i în pace, șopti Novikov cu o plăcere prefăcută.

Clipind din ochi, Lida își privi fratele drept în față și acesta putu să citească clar în pupilele întunecate: „Să nu crezi că eu nu văd cu cine am de-a face! Dar așa-mi place! Asta mă înveselește. Nu sunt mai proastă decât tine și știu ce fac!”.

Sanin îi zâmbi.

Pălăria fu în sfârșit desprinsă și Tanarov o puse cu solemnitate pe masă.

– Vai, cum sunteți, Andrei Pavlovici! exclamă Lida din nou, cu o voce ușor plângăreată, ce trăda cochetăria, și schimbându-și pe dată privirea:

– Mi-ați stricat toată coafura... Acum va trebui să mă duc în casă...

– N-am să mi-o iert niciodată, murmură Tanarov stupefiat.

Lida se ridică, își strânse rochia și, simțind privirile bărbaților ațintite asupra ei, urcă scările în fugă, râzând fără noimă și mlădiindu-se. Când plecă, toți bărbații se simțiră mai degajați și deveniră oarecum mai domoli, mai pleoștiți, pierzându-și acea încordare nervoasă a mișcărilor, inerentă în prezența unei femei tinere și frumoase. Zarudin își scoase o țigară și, trăgând din ea cu voluptate, începu să vorbească. Se vedea clar că vorbește numai din obișnuința de a susține o conversație, dar se gândește la cu totul altceva.

– Am tot sfătuit-o astăzi pe Lidia Petrovna să lase totul baltă și să se ocupe de muzică. Cu vocea pe care o are cariera îi este asigurată.

– N-am ce zice, halal carieră, replică posac Novikov, privind în lături.

– Dar prin ce este rea, îl întrebă Zarudin, sincer mirat, scăpând chiar și țigara.

– Ce este o artistă? E cam un fel cu o femeie de stradă, răspunse Novikov, cu bruscă iritare în glas. Vorbele spuse îl chinuiau și-l nelinișteau, deoarece era cuprins de o gelozie care-i provoca suferințe doar la gândul că femeia al cărei corp îl iubește va apărea în fața altor bărbați, poate chiar în costume provocatoare și sumare, făcându-i acest trup și mai păcătos, și mai ispitor.

– Afirmația este prea dură, zise Zarudin, ridicându-și sprâncenele.

Novikov îl privi cu ură; îl situa pe Zarudin printre acei bărbați care râvnesc la femeia iubită de el, iar faptul că Zarudin era chipeș îl irita chinuitor.

– Cătuși de puțin... Să iasă pe scenă aproape goală! Să se schimonosească, să joace scene pasionale sub privirile acelor care mâine vor pleca de la ea, precum pleci de la o femeie de stradă, plătindu-i banii. N-am ce zice, e strașnic de bine!

– Prietene, replică Sanin, oricărei femei îi place să i se admire trupul mai întâi de toate.

Novikov, înciudat, ridică din umeri.

– Ce trivial te exprimi!

– Dracu'știe dacă-s trivial au ba, dar ăsta-i purul adevăr. Iar Lida ar avea o apariție pe scenă de mare efect și aș privi-o și eu.

Cu toate că la aceste cuvinte toți fură surprinși, instinctiv, de o curiozitate avidă, se simțiră totuși stânjeniți. Și Zarudin, considerându-se mai inteligent și cu o mai mare prezență de spirit decât ceilalți, crezu că ține de datoria lui să-i scoată pe toți din această situație stânjenitoare.

– Ei bine, și ce credeți că ar trebui să facă o femeie? Să se mărite?... Să meargă la o școală și să-și îngroape talentul?... Asta ar fi o crimă contra naturii, care a înzestrat-o cu cele mai strălucite daruri!

– Vai, spuse Sanin cu o nemascată zeflemea, așa și este! Cum de nu mi-a trecut și mie prin cap o asemenea crimă?

Novikov râse răutăcios, dar, din politețe, îi răspunse lui Zarudin:

– Și de ce crimă? O mamă bună sau un medic bun e de o mie de ori mai util decât orice actriță!

– E-ei, îngână Tanarov indignat.

– Și oare nu vă plictisiți îndrugând asemenea nerozii, întrebă Sanin. Zarudin își înghiți replica nedusă până la capăt și brusc tuturor li se păru că e plictisitor și inutil să discuți despre asta. Și, totuși, toți erau supărați. Se lăsă liniștea și plictiseala generală. Pe balconul casei apărură Lida și Maria Ivanovna. Lida auzi ultima frază a fratelui, dar nu înțelese despre ce este vorba.

– Dar repede ați mai ajuns la plictiseală, zise ea veselă. Să mergem la râu. Acum e bine acolo... Și trecând pe lângă bărbați, ea își îndreptă ușor corpul, iar ochii îi deveniră, pentru un moment, enigmatice și întunecați, parcă promițând sau spunând ceva nedeslușit.

– Până la cină vă puteți plimba, zise Maria Ivanovna.

– Cu mare plăcere, aprobă Zarudin, zornăind din pinteni și oferindu-i Lidei brațul.

– Cred că-mi permiteți și mie să fiu cu voi, nu-i așa? întrebă Novikov, silindu-se să devină caustic, din care motiv chipul lui căpătă o expresie plângărească.

– Dar cine te oprește? îl întrebă Lida râzând peste umăr.

– Du-te, amice, du-te, îl sfătui Sanin, și eu m-aș duce, dacă, din păcate, ea n-ar fi atât de sigură că-i sunt frate!

Lida tresări într-un mod bizar și deveni extrem de atentă. Apoi îi aruncă repede o privire și izbucni într-un râs sacadat și nervos. Maria Ivanovna se simți lezată.

– De ce spui asemenea tâmpenii? îl întrebă ea brutal, când Lida se îndepărtă, o faci mereu pe originalul!...

– Nici prin gând nu mi-a trecut, răspunse Sanin.

Maria Ivanovna îl privi uimită. Nu-și înțelegea deloc fiul, nu știa când acesta glumește, când vorbește serios, nu știa ce gândește și ce simte, în timp ce pe ceilalți oameni îi înțelegea, deoarece cugetau și simțeau la fel sau aproape la fel ca ea. După judecata ei reieșea că o persoană trebuie să simtă, să vorbească și să acționeze întotdeauna așa cum vorbesc și acționează toți oamenii, aflați pe aceeași treaptă de educație, având aceeași stare materială și aceeași poziție socială. I se părea firesc ca oamenii să nu fie pur și simplu oameni, cu toate particularitățile lor individuale cu care i-a înzestrat natura, ci oameni care să se modeleze pe un calapod comun. Viața înconjurătoare îi întărise această idee: în această direcție a fost orientată întreaga activitate educațională a oamenilor și, mai ales, în acest sens s-au separat culții de incuți; ultimii și-au putut păstra individualitatea și din cauza aceasta au ajuns să fie disprețuiți de ceilalți, iar primii se diferențiau doar pe grupuri corespunzătoare cu educația primită. Convingerile lor erau întotdeauna conforme cu situația lor și nicidecum cu însușirile lor personale: fiecare student era revoluționar, fiecare funcționar era burghez, fiecare artist era un liber cugetător, fiecare ofițer avea o concepție exagerată despre generozitate și atunci când un student devine brusc un conservator sau un ofițer devine anarhist, asta apare cumva straniu, ba uneori chiar neplăcut. Conform cu originea și educația sa, Sanin trebuia să fie cu totul altul decât era, iar Maria Ivanovna, ca și Lida, Novikov și toți acei cu care a avut de-a face, îl priveau cu senzația neplăcută a așteptării înșelate. Cu spiritul ei specific de mamă, Maria Ivanovna observase impresia produsă de fiul ei asupra celor din jur și aceasta îi provoca durere.

Sanin sesiza lucrul acesta. Dorea foarte mult să-și liniștească mama, dar nu știa cum să procedeze. Mai întâi îi venise ideea de a se preface și de a-i transmite mamei gânduri dintre cele mai liniștitoare, dar nu reuși să născocască nimic, râse și se sculă, apoi se duse în casă. Aici se întinse în pat și începu să se gândească la faptul că oamenii doresc să transforme întreaga lume într-o cazarmă mănăstirească cu un statut unic pentru toți, un statut clar, bazat pe distrugerea oricărei personalități și subjugarea acesteia puterii uriașe a unei senilități misterioase. Începu să se gândească la destinul și rolul creștinismului, dar i se păru atât de plictisitor, încât adormi pe nesimțite și nu se trezi decât seara târziu. Urmărindu-l cu privirea, Maria Ivanovna oftă din greu și căzu și ea pe gânduri. Se gândea că Zarudin îi face vădit curte Lidei și dorea ca acest lucru să fie serios.

„Lidocika are deja douăzeci de ani, își depănă ea gândurile în liniște, iar Zarudin mi se pare un om de treabă. Se vorbește că în acest an va primi un escadron... Numai că are datorii cu carul! Și de ce oare am avut un asemenea vis respingător... Doar știu că-i un fleac, dar nu-mi iese din cap”.

Acest vis pe care-l avusese Maria Ivanovna, în ziua când Zarudin fusese pentru prima oară în casa ei, o chinuia de-adevăratelea.

Visase că Lida, îmbrăcată în rochie albă, se plimba pe un câmp plin de ierburi și flori. Maria Ivanovna se așeză într-un fotoliu, își propti bătrânește capul în mâini și privi îndelung cerul ce începuse să se întunece treptat. Gânduri mărunte dar apăsătoare, strâns înlănțuite, îi mișunau prin cap și se simțea tristă și îngrozită de ceva nedefinit.

III

Cei plecați la plimbare se întoarseră când se întunecă de-a binelea. Vocile lor însuflețite și sonore răsunară din fundul grădinii, scufundată parcă într-un întuneric fluid.

Lida, veselă și îmbujorată, alergă spre Maria Ivanovna. Răspândea un miros excitant și plăcut-răcoritor de apă de râu și de femeie tânără și frumoasă, răscolită până în străfunduri de compania unor bărbați tineri care îi plăceau și pe care îi tulburase ea însăși.

– Cina, mamă dragă, cina, o grăbi ea pe mamă-sa, care-i surâdea, iar până atunci Victor Sergheevici ne va cânta ceva.

În timp ce se ducea să urmărească pregătirea cinei, Maria Ivanovna se gândea că soarta unei fete atât de interesantă, drăguță, sănătoasă și apropiată ei, nu putea fi decât fericită.

Zarudin și Tanarov se duseră la pianul din salon, iar Lida se așeză într-un fotoliu-balansoar de pe balcon și-și destinse corpul suplu cu o euforie pătimășă. Novikov călcă tăcut pe scândurile scârțâitoare ale balconului, uitându-se pieziș la chipul ei, la sânii proeminenți, la picioarele zvelte; avea ciorapi negri și pantofi galbeni ce se zăreau de sub rochie; dar ea nu-l observase nici pe el, nici privirile lui, fiind cuprinsă în întregime de senzația puternică și fermecătoare a primei pasiuni. Închise complet ochii și zâmbi enigmatic.

Sufletul lui Novikov era cuprins de aceeași frământare: o iubea pe Lida, dar nu putea să descifreze sentimentele ei față de el. Uneori i se părea că este iubit, alteori nu. Și atunci când se gândea la un „da” aprobator, i se părea că ea i se va dăruie fără nici o rezervă, cu întregul ei trup tânăr, mlădios, pur și voluptuos, ceea ce îi apărea întru totul realizabil, accesibil și fermecător. Iar când se gândea la un „nu” categoric, același gând i se părea nerușinat și ticălos și atunci el își surprindea sensibilitatea și se considera că este un om josnic și mârșav, nedemn de Lida.

Novikov pășea pe scânduri și se gândea:

– Dacă voi păși cu piciorul drept pe ultima scândură, atunci mizez pe „da” și trebuie să fac declarația de dragoste, de voi păși cu stângul, atunci... Nu voia să se gândească la ce se va întâmpla atunci. Pe ultima scândură călcă cu stângul și o sudoare rece îl inundă, dar își zise de îndată:

– Puah, ce tâmpenii! Parc-aș fi o babă... Ei... Unu, doi, trei... La cuvântul „trei” mă voi apropia și-i voi spune. Ce să-i spun? N-are importanță. Ei, unu, doi, trei... Nu așa, de trei ori... Unu, doi, trei... un, doi...

Capul îi ardea, gura i se uscuse, iar inima îi bătea atât de tare încât îi tremurau picioarele.

– Dar nu mai tropăiți atâta, spuse Lida cu năduf, deschizând ochii. Mă împiedicați să ascult. Abia acum observă Novikov că Zarudin începuse să cânte. Tânărul ofițer cânta o romanță veche:

*Eu v-am iubit, iubirea mea există și acum,
În pieptul meu ea nu s-a prefăcut în scrum...*

Cânta destul de bine, însă așa cum cântă cei cu o cultură muzicală insuficientă, cu stridențe ale vocii, lunecând de la tonul ridicat aproape de țipăt până la modulații abia percepute. Și cântecul lui Zarudin îl șocă neplăcut pe Novikov.

– Ce-o mai fi și asta? E o compoziție proprie? Întrebă el într-un acces neobișnuit de furie și iritare.

– Nu... Nu vă agitați. Stați liniștit, îi porunci Lida capricioasă. Dacă nu vă place muzica, priviți luna.

Și, într-adevăr, luna, perfect rotundă și roșiatică, apăru încet și misterios de după vârfulurile întunecate din livadă. Lumina ei, ușor perceptibilă, luneca peste trepte, peste rochia Lidei și peste fața

ei, care surâdea propriilor ei gânduri. Umbrele din grădină se întetiră, devenind tot mai negre și mai profunde, exact ca în pădure.

Novikov oftă.

– Mai bine vă privesc pe dumneavoastră, spuse el cu stângăcie și se gândi: „Ce banalități sunt în stare să spun”.

Lida izbucni în râs.

– Puah, ce compliment butucănos!

– Nu mă pricep la complimente, răspunse Novikov evaziv.

– Dar tăceți odată, mai bine ascultați, zise Lida cu năduf, strângând din umeri.

Dar nu doresc să vă mai tulbur tăcerea

Și cu nimic să vă sporesc durerea!...

Sunetele pianului răsunau cristalin ca niște talazuri sonore în livada verde și umedă. Lumina lunii devenea tot mai clară, iar umbrele tot mai adânci și mai întunecate. Jos, Sanin se plimbă încet prin iarbă, apoi se așeză sub un tei, vru să aprindă o țigară dar se răzgândi și rămase nemișcat de parcă ar fi fost vrăjit de tăcerea serii, imperturbabilă, cumva completată de sunetele pianului și de vocea tânără și pasională.

– Lidia Petrovna, izbucni brusc Novikov, ca și cum și-ar fi dat seama deodată că nu trebuie ratată o asemenea clipă.

– Ce este? întrebă Lida mecanic, privind livada, luna și crenguțele negre ce se conturau pe discul rotund și strălucitor.

– Demult aștept, vreau să vă spun, continuă Novikov cu o voce bâiguită.

Sanin își întoarse capul și trase cu urechea.

– Ce doriți să-mi spuneți, îl întrebă Lida distrată.

Zarudin sfârși romanța, tăcu puțin, apoi începu alta. Credea că are o voce frumoasă cum rar se găsește și-i plăcea să cânte.

Novikov roși, apoi deveni livid și simți că-l cuprinde amețeala.

– Eu... Știți... Lidia Petrovna, vreți să fiți... Soția mea, îngână el, simțind că limba i se împleticește, că spune cu totul altceva, că sentimentul unei asemenea clipe ar trebui să fie cu totul altul și chiar înainte de a isprăvi ceea ce dorea să exprime, deveni evident că răspunsul va fi „nu” și că imediat se va petrece ceva rușinos, stupid și îngrozitor de caraghios.

Lida, automat, mai întrebă:

– A cui soție? Și brusc se enervă, se sculă, vru să spună ceva, apoi renunță și se întoarse buimăcită. Luna o privea drept în față.

– Vă iubesc, continuă să gângăvească Novikov, simțind că luna a încetat să mai lumineze, că livada e sufocantă, că totul se prăbușește fără speranțe, undeva într-o prăpastie îngrozitoare.

– Eu... Nu mă pricep să mă exprim... Astea-s prostii, dar... Eu vă iubesc foarte mult...

„Ce rost are aici foarte... Ca și cum ar fi vorba de înghețată,” se gândi el brusc, și tăcu.

Lida frământa nervoasă o frunză ce-i căzuse în mână. Își pierduse prezența de spirit fiindcă totul era complet neașteptat, inutil și dădea naștere unei situații supărătoare și ireparabile pentru ea și Novikov, cu care se obișnuise de multă vreme, de parcă i-ar fi fost un fel de rudă și pe care-l iubea puțin.

– Nu știu, zău... Nu m-am gândit deloc...

Novikov simți că inima, cuprinsă de o durere surdă, se rostogolește undeva în jos, îngălbeni, se ridică și își luă chipiul.

– La revedere, spuse el fără să-și audă vocea. Buzele i se schimonosiseră bizar într-un zâmbet stupid, inoportun și tremurător.

– Dar unde plecați? La revedere, răspunse Lida confuză, întinzându-i mâna și străduindu-se să zâmbească nepăsător.

Novikov îi strânse repede mâna și, fără să-și pună chipiul, se îndreptă cu pași mari spre grădină, călcând prin iarba plină de rouă. Pătrunzând în primul loc mai întunecat, se opri brusc și se trase cu putere de păr.

„Doamne, Dumnezeu meu... De ce sunt așa de nefericit?... Să mă împușc... Toate astea-s fleacuri, dar să mă împușc...” Gânduri vijelioase și incoerente îi trecură prin cap și se simți cel mai nefericit, dezonorat și ridicol om de pe lume.

Sanin ar fi vrut să-l strige, dar se răzgândi și zâmbi. Îi venea să râdă, privindu-l pe Novikov cum se trăgea de păr și cum era gata să plângă pentru că femeia căreia îi admirase chipul, umerii, sânii și picioarele, nu voia să i se dăruiască.

Sanin era bucuros că sora lui cea frumoasă nu-l iubește pe Novikov.

Lida rămase nemișcată câteva clipe în același loc, iar Sanin urmări cu o evidentă curiozitate silueta albă în bătaia ușor difuză a razelor de lună.

Din ușile galbene ale casei, iluminate deja de lampă, apărură pe balcon Zarudin, iar Sanin auzea distinct zornăitul ușor al pintenilor acestuia. În salon Tanarov cânta la pian un vals vechi, domol și trist, ale cărui sunete nostalgice se răspândeau în cercuri concentrice. Zarudin se apropie încet de Lida și cu o mișcare lină și dibace îi cuprinse talia, iar Sanin văzu cum două siluete se contopeau în una singură, legănându-se straniu în ceața lăptoasă a lunii.

– La ce vă gândiți? șopti încet Zarudin, atingând cu buzele urechea ei mică și răcoroasă, în timp ce ochii îi luceau. Capul Lidei începu să plutească într-o amețelă dulce-ireală. Ca întotdeauna, când se îmbrățișa cu Zarudin, era cuprinsă de un sentiment ciudat: știa că Zarudin e infinit mai puțin inteligent și instruit decât ea, că niciodată nu i se va supune lui, dar în același timp simțea plăcere și o strașnică dorință să permită asemenea îmbrățișări unui bărbat puternic, falnic și frumos, de parcă ar fi privit într-un abis misterios, fără de sfârșit, gândindu-se cu cutezanță: dar dacă îmi vine deodată să mă arunc?... Îmi vine să mă arunc, și gata!

– Să nu ne vadă, șopti ea foarte încet, fără să se lipească sau să se depărteze, ațâțându-l și excitându-l mai mult prin această pasivitate a abandonării de sine.

– Un cuvânt doar, continuă Zarudin, strângând-o mai tare, simțind că e inundat de sângele fierbinte și răscolitor, veți veni?

Lida tremura. Această întrebare nu-i era pusă prima oară și totdeauna o făcea să se chinuiască și să tremure de emoție, lipsind-o de tărie și voință.

– La ce bun? întrebă ea cu o voce surdă, privind luna cu ochii larg deschiși, peste care se așternuse un fel de umezeală. Zarudin nu putea și nu dorea să-i spună adevărul, deși, ca toți bărbații care stabilesc cu ușurință legături cu femeile, era convins în străfundul sufletului său că și Lida dorește acest lucru, îl știe, dar îi este frică.

– La ce bun?... Să vă privesc mai liber, să mai schimbăm o vorbă-două. Doar asta-i un chin... Mă torturați... Lida... Veți veni? repetă el, lipindu-și pătimaș picioarele tremurânde de coapsa ei reliefată, elastică și caldă.

Și din atingerea picioarelor lor fierbinți, ca fierul înroșit, se ridica parcă, în jur, o ceață tot mai densă, caldă și sufocantă ca un vis. Tot corpul mlădios, gingaș și zvelt al Lidei încremenea, se apleca și se întindea spre el. Avea o senzație chinuitor de plăcută și dulce. Împrejur totul se schimbă într-un mod ciudat și de neînțeles: luna nu mai era lună și privea de foarte aproape peste grilajul terasei ca și cum ar fi atârnat deasupra unei poieni intens luminate, grădina nu mai era cea cunoscută de ea,

ci alta, o livadă misterioasă, a dorului, o livadă atotcuprinzătoare. Lida își simți capul ușor amețit și puțin greoi.

Răsucindu-se cu o lene ciudată, ea se eliberă brusc din mâinile lui și șopti cu greutate, printre buzele uscate și înfierbântate:

– De acord...

Și clătînându-se, intră cu greutate în casă, simțind că ceva îngrozitor, inevitabil și ispititor o atrage undeva, în prăpastie.

„Prostii, nu-i ceea ce... Eu doar glumesc... Pur și simplu sunt curioasă, e chiar distractiv,” se străduia ea să se autoconvingă, stând în fața oglinzii din camera sa și zăbindu-și silueta neagră reflectată pe suprafața ușii luminate ce dădea în sufragerie. Își ridică ușor mâinile deasupra capului, pocni din ele, își încordă cu pasiune trupul, controlându-și mișcările taliei subțiri și mlădioase și ale coapselor late și rotunde.

Rămas singur, Zarudin simți tremurul picioarelor sale, frumoase și zvelte, se arcui închizând voluptuos ochii, arătându-și dinții de sub mustața blondă și strângând din umeri. Era, ca de obicei, fericit și simțea că în viitor se va bucura și de mai multă fericire și desfătare. Lida îi părea atât de clocotitoare, atât de neobișnuit de voluptuoasă în momentul când i se va dărui, încât pasiunea îi producea deja o durere fizică.

La început, când prinsese să-i facă intens curte și chiar atunci când ea îi permisesse deja s-o îmbrățișeze și s-o sărute, Zarudin se temea totuși de ea. Ochii ei întunecați aveau ceva necunoscut și de nedescifrat pentru el, ca și cum, permițându-i s-o mângâie, îl disprețuia în taină. I se părea atât de inteligentă, atât de puțin comparabilă cu celelalte fete și femei, pe care, mângâindu-le, simțise cu mândrie că-i sunt inferioare; Lida era atât de trufașă, încât încremenea îmbrățișându-o, de parcă s-ar fi așteptat să primească o palmă și se temea cumva să-și imagineze că ar putea s-o posede integral. Uneori i se părea că ea se joacă numai, iar situația lui e pur și simplu stupidă și ridicolă. Însă după promisiunea care i s-a făcut astăzi cu acea voce stranie, sacadată și inertă, promisiune cunoscută de Zarudin din experiența cu alte femei, brusc își percepse forța și iminenta apropiere de țintă și înțelese că va fi așa cum își dorește și nicidecum altfel. Și o dată cu senzația plăcută și chinuitoare a așteptării voluptuoase începu să se insinueze subtil o nuanță de bucurie răutăcioasă că fata aceasta mândră, inteligentă, neprihănită și cultă i se va dărui ca oricare alta, că va face orice va dori cu ea, exact ca și cu toate celelalte. Și niște gânduri dureros de dure începură să reproducă într-un mod nebulos scene de voluptate josnică, cu trupul gol, cu părul despletit și ochii inteligenți ai Lidei, scene amestecate într-o orgie sălbatecă, de o cruzime voluptuoasă. Brusc o văzu distinct jos, pe pardoseală, auzi și uierul biciului, văzu dunga trandafirică pe trupul gol, gingaș și supus și, tresărind, se clătină, sângele îi năvăli în cap. Cercuri aurii îi străluciră înaintea ochilor.

Nu mai suporta nici fizic gândurile acestea. Zarudin aprinse o țigară cu degetele tremurânde, își mai încordă picioarele puternice și intră în casă.

Sanin, care n-auzise nimic, dar văzuse și înțelese totul, îl urmă cu un sentiment sinonim cu gelozia.

„Și au noroc asemenea animale,” gândi el, „dracul să mai înțeleagă! El și Lida!”

Cina o luau în casă. Maria Ivanovna era indispusă. Tanarov era tăcut ca de obicei, visând cât ar fi de bine, aidoma lui Zarudin, să fie și el iubit de o fată ca Lida.

Și i se părea atunci că ar iubi-o altfel decât Zarudin, care nu e în stare să aprecieze o asemenea fericire. Lida era palidă, tăcută și nu se uita la nimeni. Zarudin era vesel și atent ca o fiară la vânătoare, iar Sanin, ca de obicei, căsca, mânca, bea multă vodcă și se vedea că somnul îi tot dă târcoale. Dar aceasta nu-l împiedică să declare după cină, că nu-i este somn și că dorește să facă o plimbare, conducându-l acasă pe Zarudin. Înnoptase de-a binelea și luna plutea sus de tot. Sanin și Zarudin

ajunseră aproape în tăcere la locuința ofițerului. Sanin îl privise tot drumul gândindu-se dacă nu e bine să-l plesnească peste mutră.

– M-da, spuse el când erau deja lângă locuință, mulți ticăloși de tot felul sunt pe lume.

– Cum adică, zise Zarudin mirat și întrebător, înălțându-și sprâncenele.

– Așa, în general vorbind... Iar ticăloșii sunt oamenii cei mai amuzanți...

– Nu se poate, zise Zarudin râzând.

– Negreșit. Nu există nimic mai plictisitor pe lume decât omul onest. Ce este un om onest?

Programul onestității și al binefacerii este cunoscut demult de către toți și nu aduce nimic nou... Din cauza acestei vechituri omul este lipsit de diversitate, iar viața se reduce la o singură dimensiune, plictisitoare și rigidă, aceea a virtuții. Să nu furi, să nu minți, să nu trădezi, să nu preacurvești... Și lucrul cel mai important este că toate acestea s-au înrădăcinat puternic în om; fiecare dintre noi minte, trădează și „preacurvește” când se ivește ocazia...

– Nicidecum, nu fiecare dintre noi, replică Zarudin cu condescendență.

– Ba da, fiecare. E suficient să ne gândim atent la viața fiecăruia și vom găsi păcate mai mult sau mai puțin congenitale... Trădarea, de exemplu. În clipa în care noi îi dăm Cezarului ce e a Cezarului și ne culcăm împăcați sau ne așezăm la masă, săvârșim o trădare...

– Nu mai spuneți, cum se poate, exclamă involuntar Zarudin, ușor indignat.

– Așa este. Plătim dări și ne facem serviciul militar, așadar, dăm mii de oameni pe mâinile aceluiași războaie și nedreptăți de care ne tot indignăm. Ne culcăm, în loc să alergăm și să-i salvăm pe acei care în aceste momente își dau viața pentru ideile noastre... mâncăm o bucată de pâine în plus, condamându-i la foame pe oamenii de bunăstare a căroră trebuie să ne îngrijim toată viața, dacă suntem virtuoși. Și așa mai departe. Asta-i explicabil... Altceva e când avem de a face cu un ticălos, cu un ticălos în carne și oase. În primul rând asta-i un om total sincer și natural...

– Natural?!

– Negreșit! El face tot ceea ce pentru un om este absolut natural. Dacă vede un lucru frumos care nu-i aparține, dar îi place, îl ia, dacă vede o femeie minunată care nu vrea să-i cedeze, o ia cu forța sau cu înșelătoria și asta este pe deplin natural, deoarece necesitatea și înțelegerea plăcerilor constituie una din puținele trăsături prin care omul natural se deosebește de animal. Animalele, cu cât sunt ele mai animale, cu atât mai puțin percep plăcerile și nu sunt capabile să și le procure. Ele își exercită necesitățile. Noi toți suntem de acord cu faptul că omul nu este creat pentru suferințe, iar idealul năzuințelor umane nu sunt suferințele...

– Se-înțelege, aprobă Zarudin.

– Așadar, în plăceri rezidă scopul vieții. Raiul este sinonimul plăcerii absolute și toți, într-un fel sau altul, visează la raiul de pe pământ. Basmul acesta despre rai nu e deloc un moft, ci un simbol și un ideal.

– Da, continuă Sanin, după o clipă de tăcere, natura nu l-a înzestrat pe om cu abstenență și cei mai sinceri oameni sunt acei oameni care nu-și tăinuiesc poftele... adică aceia care sunt taxați de comunitate drept ticăloși... Iată, de exemplu, dumneavoastră... Zarudin tresări și se dădu îndărăt. Dumneavoastră, desigur, continuă Sanin, prefăcându-se că nu observă nimic, sunteți omul cel mai bun de pe lume. Cel puțin din punctul d-voastră de vedere. Ei, recunoașteți, ați întâlnit vreodată un om mai bun ca dumneavoastră?

– Mulți, spuse nehotărât Zarudin, care deja nu-l mai înțelegea deloc pe Sanin și care nu putea nicidecum să se hotărască dacă e cazul să se supere sau nu.

– Spuneți-mi vreunul, îi propuse Sanin. Zarudin, nedumerit, strânse din umeri.

– Ei, vedeți, continuă vesel Sanin, dumneavoastră sunteți cel mai bun om și eu, desigur, sunt cel mai bun și oare nu ne-am dori noi să furăm, să mințim, să săvârșim „preacurvării”... și, în primul

rând, „preacurvării”? Zarudin din nou strânse din umeri.

– O-ri-gi-nal, mormăi el.

– Credeți? replică Sanin cu o abia perceptibilă nuanță de ofensă. Nici nu m-am gândit la așa ceva... Da, ticăloșii sunt oamenii cei mai sinceri și pe deasupra și cei mai interesanți, deoarece nici nu ne putem închipui limitele și granițele ticăloșiei omenești. Cu deosebită plăcere voi da mâna cu un ticălos.

Sanin îi strânse mâna cu o expresie neobișnuit de sinceră, privindu-l drept în ochi, apoi brusc se încruntă și mormăi deja pe un alt ton:

– La revedere, noapte bună, și plecă.

Zarudin stătu nemișcat câteva clipe, privind în urma lui Sanin. Nu știa cum trebuie să recepteze cuvintele lui Sanin și de aceea era stăpânit de o stare de confuzie și disconfort.

Însă îndată își aminti de Lida, se gândi zâmbind că Sanin este fratele acesteia și că acesta de fapt are dreptate și simți pentru el o afecțiune și o prietenie frățească.

– Amuzant e băiatul ăsta, dracu să-l ia! gândi Zarudin orgolios, de parcă și Sanin, până la un anumit punct, îi aparținea. Apoi deschise portița și prin curtea iluminată de razele lunii, se îndreptă spre aripa casei în care locuia.

Sanin se întoarse acasă, se dezbracă, se culcă, se înveli, vru să citească *Așa grăit-a Zarathustra*, carte pe care o găsisese la Lida, dar de la primele pagini îl cuprinseseră ciuda și plictiseala. Imaginile patetice nu-l impresionau. Scui pă și, aruncând cartea, adormi pe loc.

IV

La Nikolai Egorovici Svarojici, colonel în rezervă și moșier, cu locuința în același oraș, sosi fiul său, student-tehnolog. Acesta fusese expulzat din Moscova și se afla sub supravegherea poliției, deoarece era bănuit de apartenență la o organizație revoluționară. Iuri Svarojici își anunțase anterior părinții, prin scrisori, că a fost arestat, a stat la închisoare o jumătate de an și este expulzat din capitală, așa că sosirea lui n-a constituit o surpriză. Cu toate că Nikolai Egorovici avea alte concepții și considera manifestările fiului drept o nebunie copilărească, și era foarte întristat de cele întâmplate, îl iubea totuși și-l primi cu dragoste, străduindu-se să evite discuțiile pe teme delicate.

Iuri a călătorit două zile într-un vagon de clasa a treia, unde era imposibil să doarmă din cauza zăpușelii, a mirosurilor greoaie și a țipetelor copiilor nealăptați. Era extrem de obosit și îmbrățișându-și în grabă tatăl și sora, Liudmila, căreia toți în oraș îi spuneau pur și simplu Lialea și care încă din copilărie prefera să i se zică așa, se duse în camera Lialei să se culce în patul acesteia. Se trezi abia spre seară, când soarele apunea și razele sale piezișe desenau pe perete silueta ferestrei în culori roșietice. Zgomotul lingurițelor și al paharelor răsuna în camera vecină, se auzea râsul vesel al Lialei și o voce de bărbat, plăcută și dominatoare, dar necunoscută lui.

La început Iuri avu senzația că tot mai călătorește în vagonul cu zăngănit de tampoane și geamuri, iar din compartimentul alăturat răsună vocile necunoscute ale pasagerilor. Își reveni pe dată, se sculă repede și se așeză pe marginea patului.

– Da, spuse el, strâmbându-se și ciufulindu-și părul negru, des și rebel. Uite c-am sosit!

Și începu să se gândească la faptul că nu merita să vină aici. I s-a oferit posibilitatea să-și aleagă locul de reședință. Nu-și putea da seama pentru ce venise acasă. Credea și dorea să creadă că a cerut să plece în locul ce-i venise mai întâi în minte, dar nu era așa: toată viața Iuri a trăit pe banii tatălui său și nu din propria-i muncă, de aceea gândul de a se afla singur, fără sprijin, într-un loc necunoscut, printre oameni străini, îl îngrozea. Îi era rușine de acest sentiment și nu l-ar fi exprimat

nici sieși, nici măcar în taină. Dar acum considera că a procedat greșit. Părinții nu-i puteau înțelege și aproba manifestările, asta era de domeniul evidenței; la aceasta trebuia să se asocieze și interesul material – să stea câțiva ani în plus pe capul tatălui – și toate conduceau la concluzia că relații bune, sincere și armonioase, nu puteau să existe între ei. Pe lângă aceasta, în micuțul orașel, în care nu mai fusese de doi ani, plictiseala trebuia să fie foarte mare. Iuri considera că toți locuitorii de-a valma din orașele județene mici sunt niște burghezi, incapabili să înțeleagă, ba chiar să se intereseze de acele probleme filosofice și politice, care pentru el constituiau sensul și interesul unic al vieții. Se ridică, se apropie de fereastră, o deschise și-și scoase afară capul, spre grădinița învecinată de lângă pereții casei. Grădinița era acoperită în întregime de flori roșii, albastre, galbene, liliachii și albe, amestecate ca într-un caleidoscop. Puțin mai departe se întindea livada deasă și întunecoasă, ca toate livezile acestui orașel situat pe malul râului, râu care lucea ca o sticlă mată, pe lângă arborii din vale. Seara era liniștită și senină.

Iuri fu cuprins de tristețe. Trăise prea mult în marile orașe din piatră și deși întotdeauna credea că iubește natura, ea rămânea pentru el pustie, nu-i înduioșa sufletul, nu-l calma și nu-l bucura ci, dimpotrivă, îi trezea o stare nedefinită de tristețe somnolentă și bolnăvicioasă.

– A, te-ai sculat deja, era și timpul, spuse Lialea, intrând în cameră. Iuri se îndepărtă de fereastră. Sentimentul apăsător provocat de conștiința situației sale unice și nedeterminate, precum și tristețea monotonă, cauzată de agonia zilei, îl făcură să privească cu răceală veselia surorii sale și râsul ei sonor și nepăsător.

– Ai vreun motiv de veselie? puse o întrebare neașteptată chiar pentru sine însuși.

– Ei na, poftim, exclamă Lialea, deschizând și mai mult ochii mari, dar de îndată începu să râdă și mai veselă, ca și cum întrebarea fratelui i-ar fi evocat ceva foarte amuzant și hazliu. Ce-ți veni să mă întrebi de veselia mea... Eu nu mă plictisesc niciodată... N-am timp de așa ceva. Și devenind serioasă și mândrindu-se, probabil, cu cele spuse, adăugă:

– E un timp așa de încântător acum, încât e păcat să te plictisești. Acum predau muncitorilor și apoi biblioteca îmi răpește mult timp. Am aranjat aici, fără tine, o bibliotecă populară. Lucrurile merg bine.